

Så betalar svenskarna

2020

S V E R I G E S R I K S B A N K

Innehållsförteckning

1	Betalningsmarknaden digitaliseras	4
1.1	Coronapandemin har påverkat hur man betalar i Sverige och i omvärlden	5
1.2	Många betalar med mobilen, till exempel via Swish	7
1.3	Kontanterna tappar mark	11
1.4	Kontantfritt – inte problemfritt	13
1.5	Varför slutar svenskarna använda kontanter?	16
2	Svenska betalningar är säkra och effektiva	18
2.1	Är betalningar i Sverige säkra?	19
2.2	Är betalningarna i Sverige effektiva?	22
2.3	Fintech medför nya lösningar på betalningsmarknaden	25
2.4	Utlandsbetalningar behöver förbättras	27
3	Riksbanken anpassar sig till en förändrad värld	29
3.1	Svenska sedlar och mynt – Riksbankens nya ansvar för kontanthantering	30
3.2	Betalningar vid fredstida kriser och höjd beredskap	34
3.3	Svenska betalningar integreras med omvärlden	36
3.4	Digitala pengar – Riksbankens e-kronapilot	39
3.5	Internationellt samarbete kring digitala centralbankspengar	41

Så betalar svenskarna

Så betalar svenskarna beskriver och analyserar utvecklingen på massbetalningsmarknaden och de tjänster som Riksbanken erbjuder. Den publiceras årligen med start 2019. Rapporten sammanfattar utvecklingen under det gångna året och redogör för Riksbankens bedömningar och politik på området. Syftet är att rapporten ska bidra till en kunskapsbaserad debatt och underlätta för utomstående att följa, förstå och utvärdera Riksbankens politik på betalningsmarknaden.

Så betalar svenskarna 2020

Svenskarna betalar allt oftare med kort eller Swish i stället för med kontanter. Den utvecklingen har förstärkts under coronapandemin. För att förbereda oss för framtiden undersöker Riksbanken möjligheten att ge ut digitala kontanter – så kallade e-kronor. Riksbanken förbereder dessutom för att omedelbara betalningar, som Swish, ska kunna göras via Riksbankens system. Riksbanken och ECB undersöker också möjligheten att genomföra omedelbara betalningar mellan europeiska valutor, som kronan och euron. Riksbanken tycker dessutom att de som vill använda kontanter ska kunna fortsätta att göra det. Det är också nödvändigt att betalningar i Sverige fortsätter fungera under tider av kris och höjd beredskap.

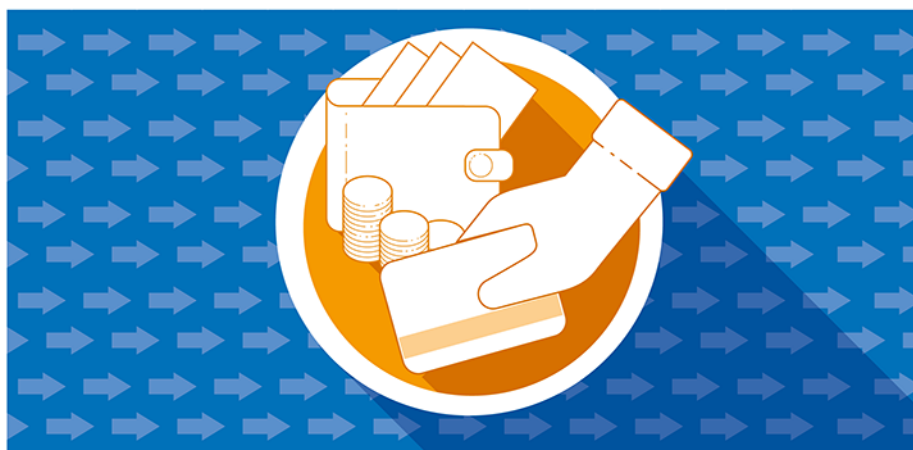
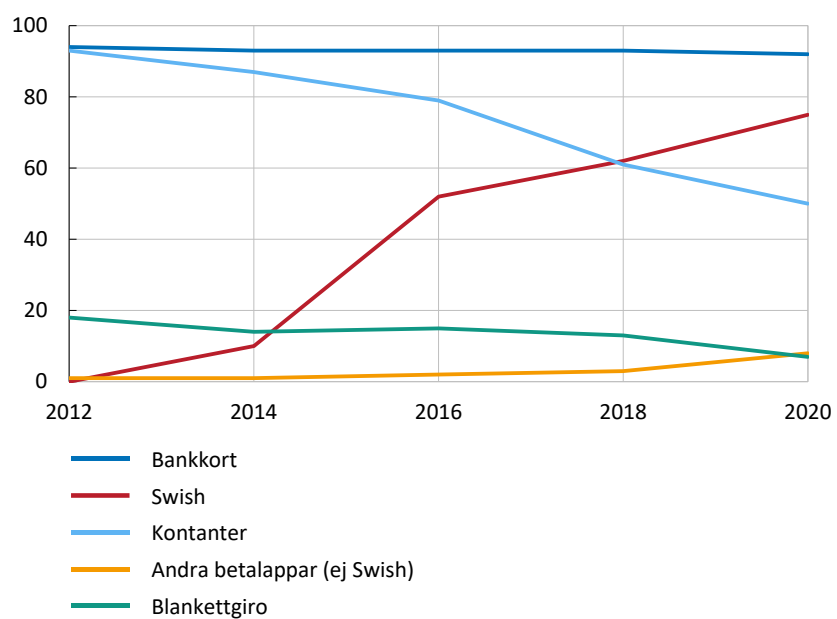

Diagram 1. Swish används nu mer än kontanter

Procent

Anm. Svenska folkets svar på enkätfrågan "Vilka betalningssätt har du använt de senaste 30 dagarna?", andelar i procent. Flera svarsalternativ möjliga.

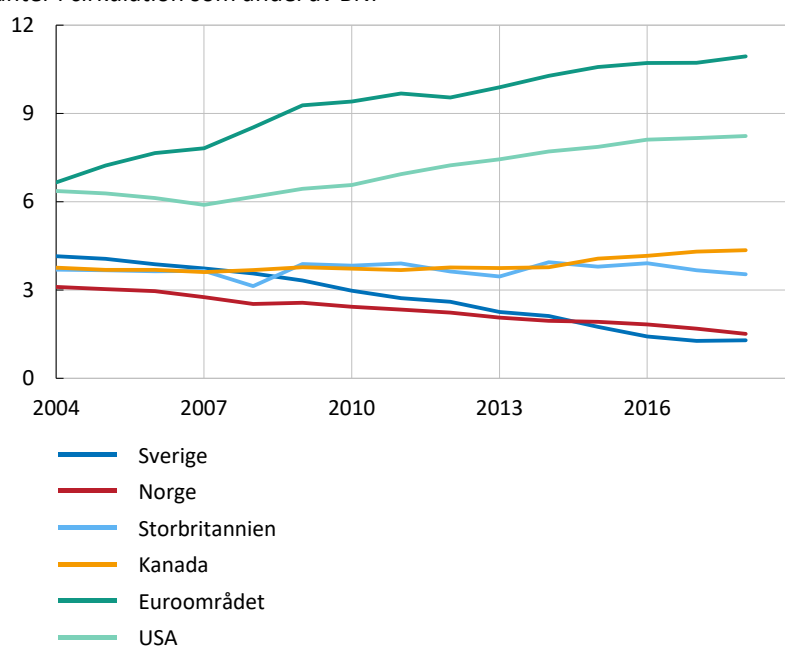
Källa: Riksbanken.

1 Betalningsmarknaden digitaliseras

Sverige ligger i framkant i digitaliseringen av betalningsmarknaden. Det beror bland annat på att allt färre svenskar använder kontanter och på att allt fler nya betalningslösningar börjar växa fram. Det blir till exempel vanligare att använda sin mobiltelefon för att betala.

Diagram 2. Snabb minskning av kontanter i Sverige

Kontanter i cirkulation som andel av BNP

Källor: BIS, Macrobond och Norges Bank.

1.1 Coronapandemin har påverkat hur man betalar i Sverige och i omvärlden

Under coronapandemin har svenska folket valt att betala mer via Swish och via kontaktlösa kortbetalningar i butikerna. Betalningarna har fortsatt att fungera väl under pandemin.

Betalningar har fortsatt att fungera väl under coronapandemin

Under 2020 spreds coronaviruset med förödande konsekvenser både för enskilda människor och för samhällslivet. Myndigheter runt om i världen införde omfattande restriktioner för att förhindra att viruset spred sig, skydda människors liv och hälsa och för att säkra sjukvårdens kapacitet. I Sverige förbjöds allmänna sammankomster och offentliga tillställningar med över 50 deltagare, samt besök på äldreboenden. Svenskarna uppmanades att minska sitt resande, att arbeta hemifrån så ofta som möjligt samt att hålla social distansering. I andra länder infördes mer långtgående åtgärder. Sammantaget har detta fått stora negativa ekonomiska konsekvenser och lett till en global ekonomisk kris.

[Riksbanken](#) har, liksom andra centralbanker runt om i världen, därför satt in en rad åtgärder för att mildra pandemins effekter på ekonomin och minska oron på de finansiella marknaderna. Riksbanken bedömer att betalningarna i Sverige har fungerat väl under pandemin. Under året har Riksbanken löpande sammankallat representanter från banker, clearingorganisationer, kontantdepåbolag, värdetransportbolag, detaljhandel och berörda myndigheter till regelbundna möten. Där har man konstaterat att betalningarna, de system som gör dessa möjliga och kontantdistributionen i samhället fungerat utan störningar.

Svenskarnas betalningsvanor har påverkats

De begränsningar som infördes under pandemin och oron över smittspridningen har påverkat svenska folkets köp- och betalningsvanor. I början av pandemin minskade

konsumtionen drastiskt, inte minst inom rese- och nöjesbranschen. När konsumtionen faller kraftigt minskar förstås också antalet betalningar. Det faktum att många valt att stanna hemma och handla digitalt i stället för i fysisk butik har också betydelse för vilka betalmedel som används.

Användningen av betalappen Swish har ökat relativt sett under pandemin. Den största ökningen har skett bland äldre (se *Många betalar med mobilen, till exempel via Swish*). Även andelen kontaktlösa betalningar har ökat i samband med att gränsen för sådana betalningar i april höjdes från 200 kronor till 400 kronor. Kontaktlösa betalningar har funnits i Sverige sedan 2015 och innebär att man betalar med kort eller mobilappar med "blippfunktion" (så kallade digitala plånböcker där man registrerat kortuppgifterna). I Sverige är [nästan 60 procent av kortbetalningarna kontaktlösa](#). Det är en ökning från 42 procent i januari. Kontaktlösa betalningar används mest inom dagligvaruhandeln och på restauranger och barer där hela 73 procent av kortbetalningarna är kontaktlösa.

Kontantanvändningen i Sverige tycks också ha sjunkit under pandemin. Detta beror delvis på att kontanter främst används i fysiska butiker och på caféer och restauranger, där aktiviteten minskade kraftigt i början av pandemin. Dessutom används kontanter mer av äldre personer och de har förmodligen stannat hemma mer under pandemin. Men det kan även vara en effekt av att många banker, butiker och restauranger valt att inte ta emot kontanter. Även om det är för tidigt att dra några slutsatser finns det mycket som tyder på att [när konsumenter väl vant sig vid digitala lösningar kan det ge mer permanenta effekter](#).

Ökat fokus på digitala centralbankspengar

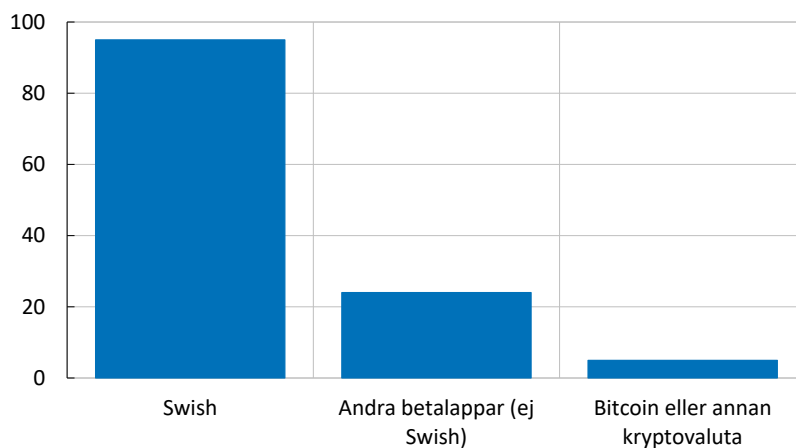
Under pandemin har centralbankernas arbete med att utveckla digitala centralbankspengar intensifierats. I Sverige har trenden mot ett kontantfritt samhälle funnits länge men i andra länder minskade kontantbetalningarna först under pandemin. Detta har gjort att fler centralbanker och internationella organisationer accelererat arbetet kring digitala betalningslösningar och påbörjat ett internationellt samarbete kring digitala centralbankspengar (se *Internationellt samarbete kring digitala centralbankspengar*).

1.2 Många betalar med mobilen, till exempel via Swish

E-handel och betalningar med mobilen, till exempel via Swish, blir allt mer vanliga. Även andra betalappar som Apple Pay och Google Pay blir allt vanligare. Cirka fem procent av yngre personer i Sverige äger någon kryptovaluta, som till exempel Bitcoin.

Diagram 3. Majoriteten av yngre personer har tillgång till Swish

Procent

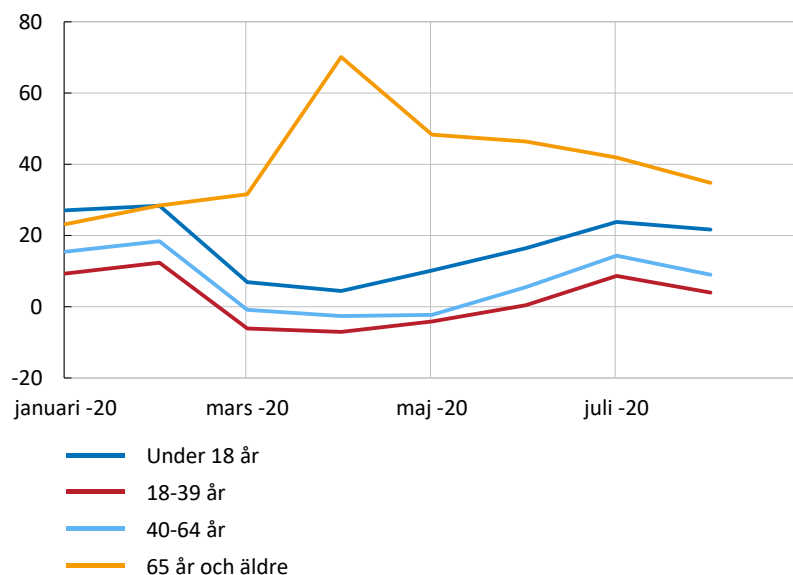
Anm. Andel personer i åldersgruppen 18-24 år som har tillgång till Bitcoin eller annan kryptovaluta, Swish och andra betalappar (ej Swish), andelar i procent.

Källa: Riksbanken.

Förändrade swishvanor under pandemin

Diagram 4. Under pandemin har äldre börjat swisha mer

Procent

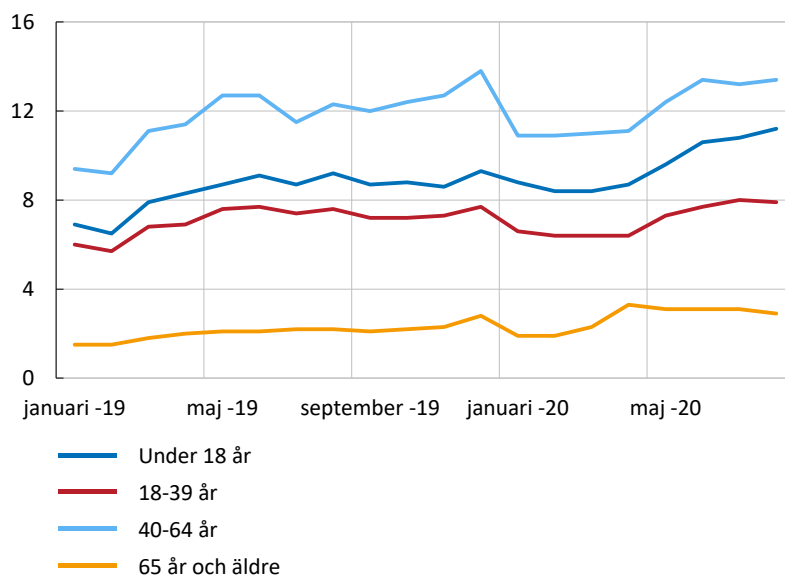

Anm. Förändring i antal swishbetalningar från privatperson till privatperson jämfört med samma månad föregående år, åldersfördelat i procent.

Källa: Swish (Getswish AB).

Diagram 5. ...men äldre swishar fortfarande mindre än övriga åldersgrupper

Miljoner

Anm. Antal swishbetalningar från privatperson till privatperson, åldersfördelat.

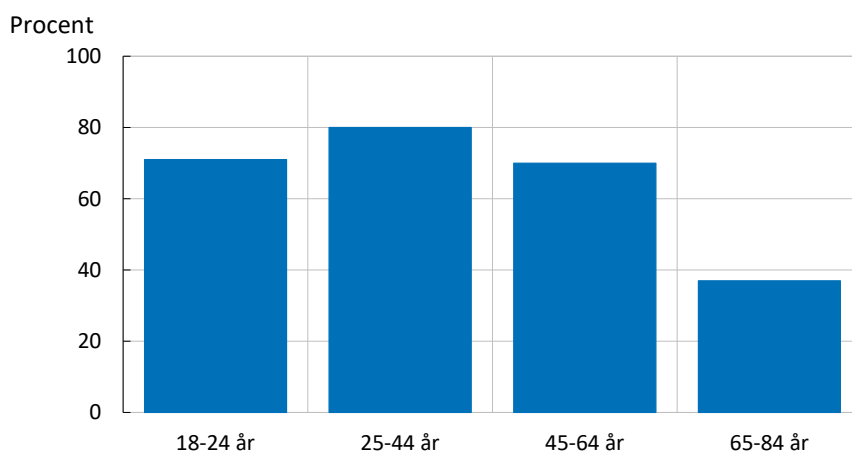
Källa: Swish (Getswish AB).

Äldre personer har börjat swisha mer under pandemin. Personer över 65 år swishar minst jämfört med övriga åldersgrupper sett till det totala antalet swishbetalningar, både när det gäller swishbetalningar från privatpersoner till företag och överföringar från privatpersoner till privatpersoner. Under april månad swishade dock personer över 65 år 70 procent mer till andra privatpersoner än motsvarande månad föregående år. En trolig förklaring till detta är att äldre personer under pandemin i stor utsträckning stannat hemma och i stället swishat familj och vänner som gjort inköp åt dem. Därefter har ökningstakten för personer över 65 år avtagit men den är fortfarande högre än innan pandemin och högre än i övriga åldersgrupper. Övriga åldersgrupper ökade inte sina betalningar och överföringar via Swish lika mycket (i vissa fall minskade de jämfört med motsvarande månad föregående år).

E-handel blir allt vanligare

Det är vanligt att handla varor och tjänster på internet. I Riksbankens enkätundersökning om svenska folkets betalningsvanor 2020 uppger 66 procent att de handlat varor och tjänster på internet de senaste 30 dagarna. År 2018 var motsvarande andel 56 procent. Vanligast är det i åldersgruppen 25-44 år, där 80 procent uppger att de handlat över internet de senaste 30 dagarna. Men även i övriga åldersgrupper blir det allt vanligare.

Diagram 6. Allt fler handlar varor och tjänster på internet

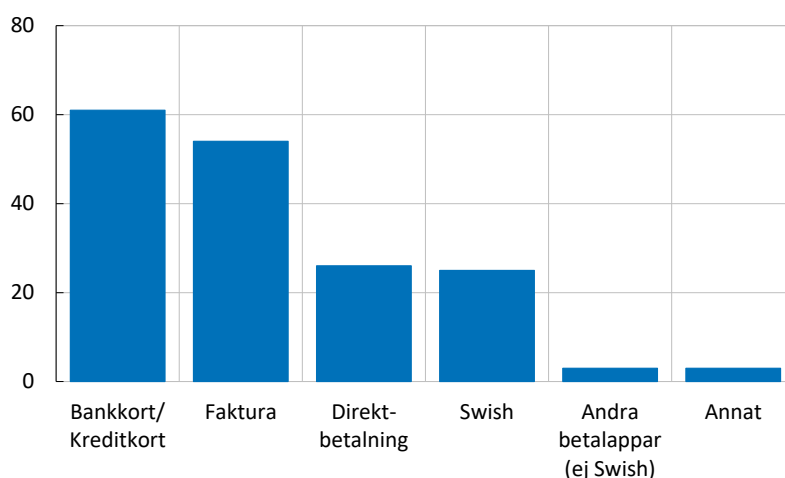
Anm. Andel personer i respektive åldersgrupp som handlat på internet de senaste 30 dagarna, andelar i procent.

Källa: Riksbanken.

De flesta som handlar på internet använder kort, men betalning via faktura är nästan lika vanligt. Drygt 20 procent använder i dag Swish och lika många använder direkt bankbetalning via internetbanken. Den 1 juli 2020 gjordes en justering i kreditlagen som syftade till att göra det mindre attraktivt att handla på kredit. Justeringen innebär att om andra betalningsalternativ än kredit är möjliga vid E-handel måste de visas före kreditalternativet. Swish uppger att antalet handlare som anslutit sig till Swish har ökat sedan beslutet om att justera kreditlagen blev officiellt.

Diagram 7. Vanligt att betala med faktura på internet

Procent

Anm. Betalsätt som svenska folket använt vid E-handel de senaste 30 dagarna, andelar i procent.

Källa: Riksbanken.

Nya sätt att använda Swish

Vid köp i fysisk butik är det mycket mer ovanligt att använda Swish eller faktura. Endast en procent uppger att de gjort det vid sitt senaste köp. Swish utvecklar dock sina tjänster för betalningar med QR-kod och det ska göra det lättare att använda appen i butiker. De har även ett pilotprojekt där ett begränsat antal företag ska prova att använda Swish för utbetalningar. Swish har också inlett ett samarbete med andra europeiska företag som erbjuder mobiltjänster för omedelbara betalningar för att det ska bli möjligt för Swish-användare att göra sådana även inom Europa.

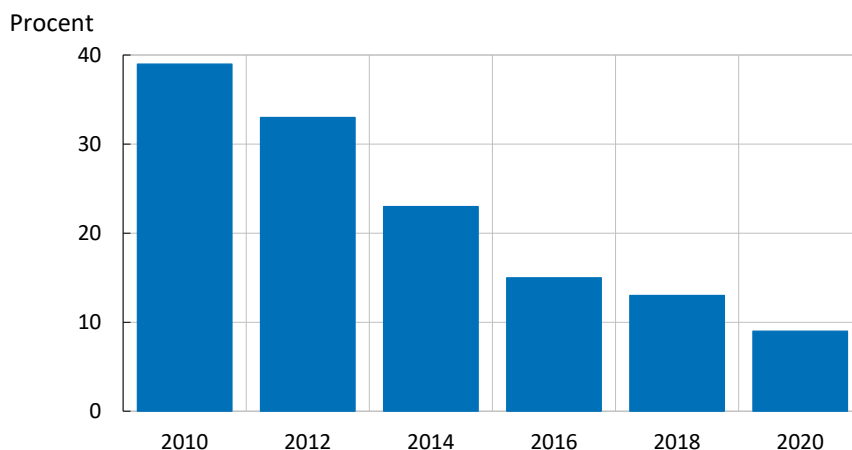
Google Pay, Samsung Pay, Apple Pay och kryptovalutor som Bitcoin används också numera

Swish är inte den enda mobilappen som används för betalningar, 16 procent uppger att de har tillgång till någon annan betalningsapp som Samsung Pay eller Apple Pay. Fem procent i den yngsta åldersgruppen har dessutom tillgång till någon kryptovaluta som Bitcoin, men säger inte att de använt den för att göra betalningar, så det är möjligt att den ses mer som en investering.

1.3 Kontanterna tappar mark

Svenskarna betalar alltmer sällan med kontanter. På tio år har andelen som betalar med kontanter fallit från runt 40 procent till under 10 procent. Kontanter används nu mest för små betalningar och främst av äldre personer.

Diagram 8. Kontanter används i mindre utsträckning

Anm. Andel personer som betalat kontant vid sitt senaste köp, andelar i procent.

Källa: Riksbanken.

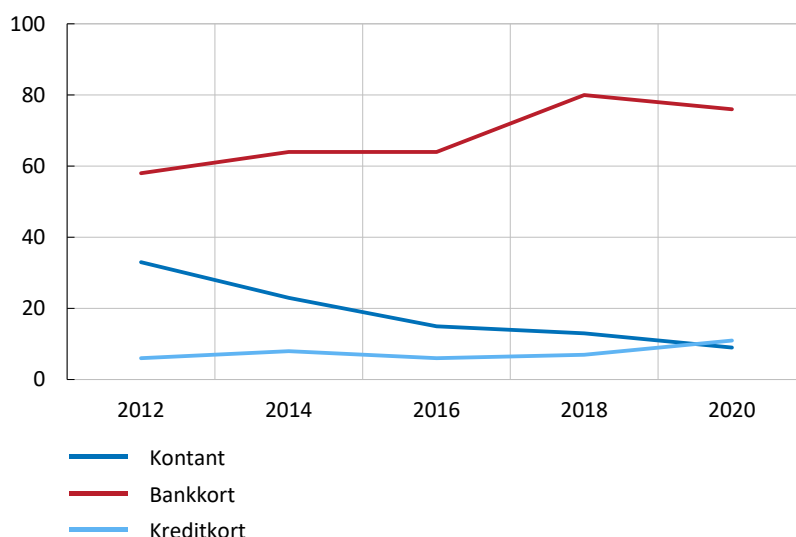
Användningen av kontanter minskar

År 2010 uppgav 39 procent av de svarande i Riksbankens undersökning om svenska folkets betalningsvanor att de betalade med kontanter vid sitt senaste köp. År 2020 hade den siffran sjunkit till 9 procent. Samtidigt uppgav 50 procent av de svarande i undersökningen att de använt kontanter under den senaste månaden, vilket också är en minskning jämfört med år 2018 då motsvarande andel var 61 procent.

Kreditkort numera också vanligare än kontanter

Diagram 9. Kortbetalningar dominerar vid köp i butik

Procent

Anm. Andel personer som betalat med bankkort, kreditkort eller kontanter vid sitt senaste köp i butik, andelar i procent.

Källa: Riksbanken.

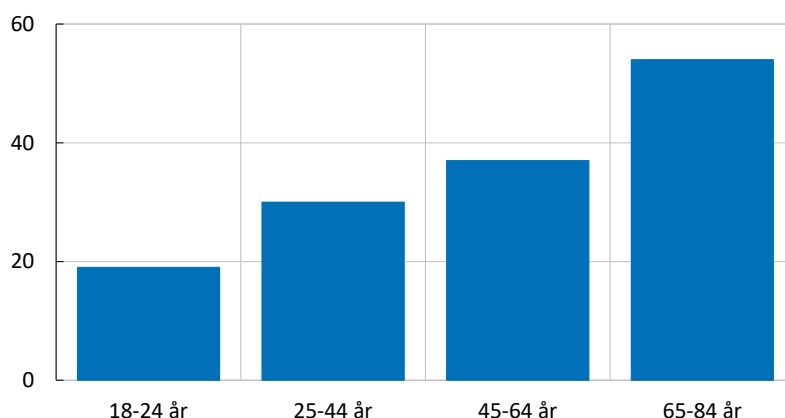
Bankkort, där pengar dras direkt från ett bankkonto, är idag det vanligaste sättet att betala i butik oavsett storleken på betalningen. Kontanter används däremot oftare till mindre betalningar, under 100 kronor, samtidigt som kreditkort (där kunden betalar med kredit från banken och sedan får en faktura) används oftare ju högre summa man handlar för. Sedan Riksbankens förra undersökning om betalningsvanor genomfördes 2018 har kreditkort gått om kontanter. Swish används sällan vid köp i butik.

Vid kortbetalningar där blippfunktionen inte används har det varit möjligt att signera betalningar både med pinkod och med signatur på pappersnota. I september 2019 infördes nya [regler](#) om stark kundautentisering inom EU/EES. Reglerna syftar bland annat till att öka konsumentskyddet och förbättra säkerheten vid digitala betalningar. Det har under en [övergångsperiod](#) varit oklart hur signering av transaktioner på pappersnota ska hanteras men från och med den 1 november 2020 kommer det inte längre att accepteras vid kortbetalningar inom Sverige med kort som är utgivna inom EU/EES. Det innebär att om man inte har tillgång till pinkoden vid betalningar med kort kommer transaktionen att nekas. Kontaktlösa kortbetalningar under 400 kronor, som i dag inte kräver pinkod, kommer fortfarande att kunna genomföras som vanligt. Kort utgivna utanför EES omfattas inte av reglerna om stark kundautentisering, och korttransaktioner i butik med sådana kort kan därför även fortsättningsvis göras med signatur på pappersnota. Detsamma gäller vid kortbetalningar som görs i tredje land med kort utgivna i Sverige eller annat EES-land.

1.4 Kontantfritt – inte problemfritt

Personer i glesbygden har svårare att klara sig utan kontanter. Detsamma gäller äldre personer. Dessutom upplever många då och då tekniska problem med att betala i butik.

Diagram 10. Äldre personer är mest negativa till att kontantanvändningen minskar
Procent

Anm. Andel personer i respektive åldersgrupp som är negativt inställd till att användningen av kontanter minskar i samhället, andelar i procent.

Källa: Riksbanken.

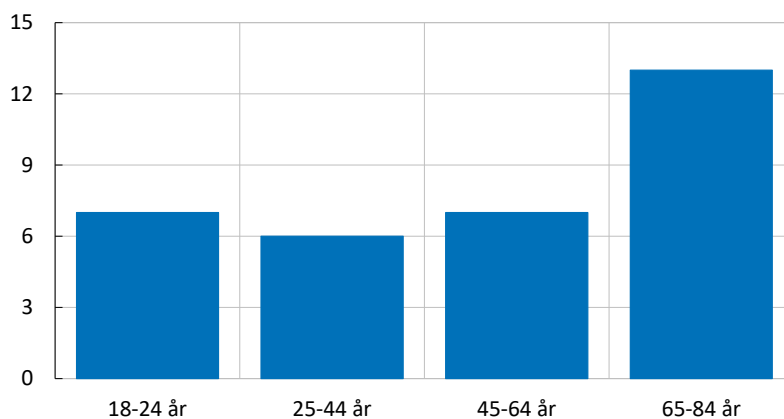
Vissa grupper kan få svårt att betala utan kontanter

Att kontanter används mer sällan beror på att konsumenter och företag föredrar att använda digitala betalningar. Vissa grupper i samhället har dock svårt att klara sig utan kontanter. Till exempel uppger över hälften av personerna över 65 år att de är negativa till att kontantanvändningen minskar. Riksbanken, politiker och andra myndigheter har därför satt in åtgärder för att försöka bromsa utvecklingen mot ett kontantlöst samhälle (se *Svenska sedlar och mynt – Riksbankens nya ansvar för kontanthanteringen*).

På frågan om vilket betalningssätt som använts vid senaste köp i butik svarade totalt sett nio procent att de använt sig av kontanter. För äldre personer, mellan 65 och 84 år, är den siffran högre, 13 procent.

Diagram 11. Äldre betalar oftare än andra med kontanter

Procent

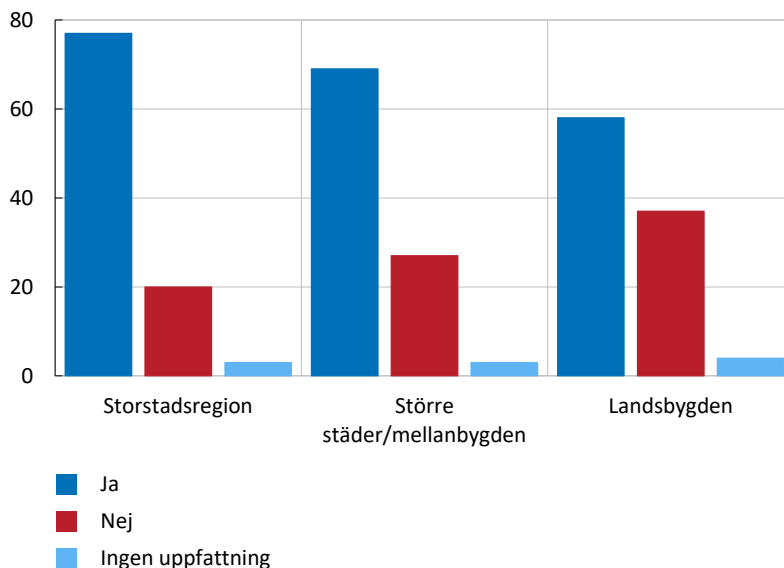
Anm. Andel personer i respektive åldersgrupp som betalat kontant vid sitt senaste köp i butik, andelar i procent.

Källa: Riksbanken.

Personer på landsbygden uppger också i högre grad att de inte skulle klara sig utan kontanter så som samhället ser ut idag. Skillnaden mellan stad och landsbygd är stor, det är 19 procentenheter fler som skulle ha svårt att klara sig utan kontanter på landsbygden än i städerna.

Diagram 12. Svårare att klara sig utan kontanter på landsbygden

Procent

Anm. Hur befolkningen i olika regioner svarat på frågan "Skulle du klara dig utan kontanter så som samhället ser ut idag?", andelar i procent. Landsbygden definieras som tätbygden och glesbygden.

Källa: Riksbanken.

Hur befolkningen i olika regioner svarat på frågan "Skulle du klara dig utan kontanter så som samhället ser ut idag?", andelar i procent.

Utan kontanter ökar sårbarheten för avbrott i elnätet och internet

Så länge de flesta har kontanter i plånboken finns det ett bra back-up-alternativ om det uppstår tekniska problem med till exempel el eller internetuppkoppling. När färre har kontanter tillgängliga kan den typen av problem få större konsekvenser. Även bankomater kräver el och uppkoppling för att fungera så det räcker inte med att det finns en bankomat tillgänglig i sådana lägen. Över halva befolkningen uppger att de någon gång stött på tekniska problem när de ska betala i butik och 59 procent säger att det gällde kortbetalningar.

Även andra problem kan uppstå

När färre använder kontanter uppstår även andra problem. Till exempel har antalet förfalskade sedlar ökat. Dessa är ofta av låg kvalitet, men när färre använder kontanter har också färre kunskap om hur en äkta sedel ser ut och risken ökar då för att någon tar emot en falsk sedel.

I och med att efterfrågan på kontanttjänster minskar slutar också allt fler banker att erbjuda sådana. Fyra av de fem största bankerna i Sverige erbjuder numera inte alls manuella kontanttjänster över disk, eller gör det endast på två eller färre kontor i hela landet. I stället hänvisas kunderna till bankomater för sina kontantärenden. Automater för uttag av sedlar finns på relativt många ställen i landet, men insättningsautomaterna är betydligt färre. Det blir också allt svårare för hushållen att lämna in sina mynt och idag finns det endast ett fåtal automater för insättning av mynt. Det är även allt fler butiker som väljer att inte ta emot kontanter.

Initiativ för att hjälpa utsatta grupper

[Länsstyrelsernas uppdrag](#) är att se till att möjligheterna att använda grundläggande betaltjänster motsvarar behoven i samhället, och de har ett särskilt ansvar att undersöka hur situationen ser ut för äldre personer och personer med funktionsnedsättning. Varje år redovisas resultaten i en rapport till regeringen. [Post- och telestyrelsen \(PTS\)](#) har ett regeringsuppdrag att främja länsstyrelsernas arbete med att utforma och genomföra regionala stöd- och utvecklingsinsatser för att trygga tillgången till grundläggande betaltjänster på de orter och den landsbygd där behovet inte tillgodoses av marknaden. Även inom den privata sektorn finns initiativ för att stötta de grupper som upplever ett digitalt utanförskap. Ett privat sådant är [Betalningshjälpen.se](#) som har som mål att alla ska inkluderas i den digitala ekonomin och hantera sin vardagsekonomi digitalt, oavsett förutsättningar och ålder.

1.5 Varför slutar svenskarna använda kontanter?

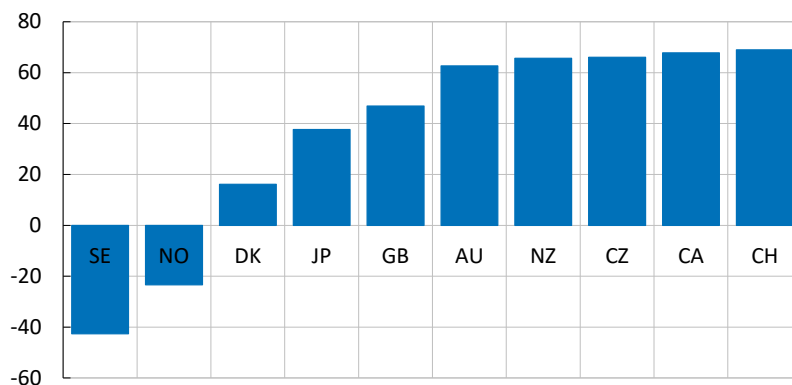
Förutom i Sverige är det bara i Norge som mängden kontanter i cirkulation har fallit under de senaste tio åren. För Sveriges del kan det bero på att åtgärder som gjort kontanter mindre attraktiva infördes ungefär samtidigt som Swish växte fram som ett bekvämt alternativ till kontanter.

Kontanterna försvinner snabbare i Sverige än i andra länder

Diagram 13. Förändringen i den nominella kontantmängden

Procent

Anm. Länder som har haft lägst procentuell ökning av kontanter i cirkulation från 2009 till 2019.

Källa: Armelius, H, Claussen, CA och Reslow, A (2020). "Withering cash: Is Sweden ahead of the curve or just special?" Sveriges Riksbank Working Paper Series No 393.

Fler och fler svenskar slutar använda kontanter (se *Kontanterna tappar mark*) och kontantmängden har minskat kraftigt under de senaste tio åren. Jämfört med andra länder sticker utvecklingen i Sverige ut. Förutom i Norge, där minskningen i kontantmängden är hälften så stor som i Sverige, har kontantmängden ökat i alla andra länder. Vad beror det på att kontanterna har minskat så pass mycket i Sverige?

Utvecklingen i Sverige kan inte förklaras med [traditionella orsaker](#). Vanligtvis ökar mängden kontanter med högre BNP och länder med höga räntor och ung befolkning har vanligtvis relativt sett mindre kontantmängd. Under de senaste tio åren har Sveriges BNP vuxit medan räntenivån fallit. Befolkningens ålderssammansättning har samtidigt varit i stort sett oförändrad. Om något borde det alltså innebära att kontantmängden ökar.

Åtgärder mot skattefusk och sedel- och myntutbytet kan ha bidragit

En del av [förklaringen](#) till den avvikande utvecklingen i Sverige kan vara en kombination av åtgärder och händelser, bland annat åtgärder mot skattefusk, mynt- och sedelutbytet och introduktionen av Swish.

Kontanter lämnar inga spår och kan därför användas när någon vill dölja betalningar och på så sätt undvika beskattning. De senaste åren har Sverige genomfört reformer med målet att reducera skattefusket. Under perioden 2007-2008 infördes skatteavdrag för hushållsnära tjänster (ROT och RUT) och 2010 infördes en ny kassaregisterlag som bland annat innebär att de som tar emot kontanta betalningar måste ha ett godkänt kassaregister och skriva ut och erbjuda köparen ett kvitto. Skatteverket bedömer att åtgärderna har reducerat skattefusket. Det har troligtvis därför också bidragit till att minska efterfrågan på kontanter. När skattereformerna RUT och ROT samt kassaregisterlagen infördes var kontantmängden som högst. Sedan dess har den fallit fram till 2017, varefter den långsamt stigit igen.

Sedel- och myntutbyten kan innebära kostnader för de som behöver byta ut sina kontanter. När gamla sedlar blir ogiltiga måste hushållen lämna in de kontanter som de haft som buffert. Om det upplevs som krångligt att hålla och använda kontanter kan det snabba på en process där man vänjer sig vid att använda andra betalsätt. Riksbanken har under de senaste åren genomfört ett stort sedel- och myntutbyte i flera steg. Det kan alltså ha minskat viljan att hålla kontanter. Fallet i kontantmängden accelererade under sedelutbytena (efter 2013 och sedan igen efter 2016). Att kontantmängden har ökat efter sedelutbytet kan bero på att hushåll och företag gjorde sig av med mer sedlar än vad de egentligen ville och därför byggde upp sitt innehav igen när de nya sedlarna kom.

Den här typen av åtgärder har visserligen genomförts även i andra länder under samma period, och det finns Swish-liknande appar även i andra länder. Men i Sverige har sedel- och myntutbytet skett under en kortare period och med strängare villkor än i andra länder. Samtidigt är Swish relativt unikt i och med att många banker använder samma app. I andra länder finns flera appar som inte kan användas för betalningar och överföringar mellan bankkonton i alla banker på samma sätt som med Swish. Att Sverige sticker ut kan därmed bero på en unik svensk kombination av åtgärder som har gjort kontanter mindre attraktiva och digitala betalningar mer lättillgängliga och smidiga.

2 Svenska betalningar är säkra och effektiva

Överlag är betalningar i Sverige säkra, men antalet förfalskade sedlar har ökat under 2020. Digitaliseringen har medfört att betalningarna blivit smidigare och mindre kostsamma, men utvecklingen är problematisk för vissa grupper i samhället. Dessutom ökar sårbarheten när många är beroende av samma kortleverantör, särskilt då få har kontanter i plånboken. Utlandsbetalningar kan fortfarande vara dyra och ta tid.

2.1 Är betalningar i Sverige säkra?

Betalningar i Sverige är säkra och det har varit få avbrott i de stora betalningssystemen under 2020. Antalet falska sedlar i omlopp har visserligen ökat men Sverige har fortfarande få förfalskningar i ett internationellt perspektiv.

Pengarna och de institutioner som hanterar betalningar måste vara säkra

Det krävs flera saker för att betalningarna ska vara säkra. För det första måste pengarna behålla sitt värde över tid. För det andra måste de institutioner som hanterar våra pengar och betalningar vara säkra. För det tredje måste den finansiella infrastrukturen, det vill säga de tekniska system som används för att förmedla betalningar, vara säkra.

Riksbankens inflationsmål säkerställer att en svensk krona behåller sitt värde över tid. Finansinspektionen, Riksbanken och andra myndigheter arbetar för att de kreditinstitut, bland annat banker, och den infrastruktur som hanterar våra pengar och betalningar ska vara säkra. Insättningsgarantin innebär att privatpersoner med pengar i institut som omfattas av [insättningsgarantin](#) får ersättning av staten (upp till 950 000 kronor per person och institut) om institutet går i konkurs eller om Finansinspektionen beslutar att insättningsgarantin ska träda in.

Få störningar i viktiga system

Riksbankens centrala avvecklingssystem för stora betalningar, RIX, och clearinghuset Bankgirot är centrala knutpunkter i det svenska betalningssystemet. Störningar och avbrott i något av dessa system påverkar därför hela betalningssystemet och kan göra att en eller flera betaltjänster inte fungerar. Under de senaste åren har de störningar som förekommit i RIX inte påverkat företags och hushålls möjligheter att genomföra betalningar.

I maj 2020 inträffade en incident hos SWIFT, den globala leverantören av det nätverk där betalningsmeddelanden skickas mellan aktörer på den finansiella marknaden. Incidenten påverkade hela den europeiska marknaden och bland annat RIX i Sverige. I och

med att SWIFT är en mycket central aktör för de flesta infrastrukturerna på den finansiella marknaden kan en incident få mycket stora effekter. Incidenten påverkade stora delar av finansmarknaden men betalningar i konsumentledet berördes inte nämnvärt. Eftersom incidenten löstes snabbt och dessutom inträffade vid en tidpunkt med få betalningar i RIX fick den liten effekt på betalningsavvecklingen i RIX.

För att tjänsten Swish ska fungera måste även Bank-ID och plattformen Betalningar i realtid (BiR) fungera. Dessutom måste bankernas interna system fungera. Totalt sett har tillgängligheten till Swish varit god, även om det har varit vissa störningar i de här systemen. Som kund är det svårt att veta var orsaken till störningen ligger. I takt med att allt fler personer använder Swish och förlitar sig på den tjänsten blir det förstås allvarigare med störningar i den underliggande infrastrukturen. Det är därför viktigt att de institutioner och den infrastruktur som möjliggör Swish-betalningarna minimerar sårbarheterna.

Fler förfalskade sedlar

Även om pengarna och de institutioner som hanterar våra betalningar är säkra kan det finnas andra risker förknippade med våra betalningar och våra betalmedel. Det finns till exempel alltid en risk att kontanter stjäls eller förfalskas. Men den nya svenska sedelserien håller internationellt sett en mycket hög säkerhetsnivå med detaljer som är mycket svåra att förfalska och lätta att identifiera.

Ett problem när färre betalar med kontanter är att kännedomen om hur en äkta sedel ser ut minskar och att risken då ökar för att någon ska ta emot en falsk sedel även om den är av låg kvalitet. Under 2019 ökade också antalet förfalskningar i Sverige då 1 703 falska sedlar hittades. 1 557 av dem var 500-kronorssedlar. Det är en ökning från tidigare år, men i en internationell jämförelse är det fortfarande få. Trenden med fler falska sedlar i cirkulation verkar hålla i sig under 2020. Bara under första kvartalet hittades 1 554 falska sedlar varav övervägande del (1 513) var 500-kronorssedlar. De förfalskningar som hittats är av mycket låg kvalitet och inga eller väldigt enkla försök att imitera de säkerhetsdetaljer som finns på sedlarna har gjorts. Det är alltså enkelt att se om en sedel är äkta bara man vet vad man ska titta efter. Riksbanken har under året gått ut med kampanjer bland annat i sociala medier för att öka kunskapen om [hur en äkta sedel ser ut](#).

Risken för kortbedrägerier på plats i butik i Sverige är låg

Det är säkert att betala med kort i Sverige men [kortbedrägerier](#) förekommer då ett bank- eller kreditkort blir avläst vid betalning eller vid kontantuttag i en bankomat. [I en europeisk jämförelse från ECB](#) låg Sverige strax över det europeiska genomsnittet vad gäller antalet kortbedrägerier fram till 2018. Enligt statistik från polisen har dock antalet kortbedrägerier i Sverige minskat under det senaste året. Kortbedrägerierna har per månad hittills under 2020 varit i genomsnitt 29 procent färre än under motsvarande månader 2019.

Risken för bedrägerier är låg vid kortbetalningar på plats i butik i Sverige. De flesta bedrägerierna med kort förekommer vid gränsöverskridande online-betalningar, så kallade Card Not Present-bedrägerier där kortuppgifter kan ha stulits vid dataintrång.

Risken för bedrägerier är störst vid Card Not Present-betalningar utanför EES-området.

Vid betalningstransaktioner inom EES finns sedan september 2019 krav på så kallad stark kundautentisering. Det kravet ska skydda konsumenter och andra som använder betaltjänster mot kortbedrägerier. Den starka kundautentiseringen innebär att en kund som huvudregel måste identifiera sig med minst två av följande faktorer vid digitala betalningar eller inloggningar på betalkontot:

- kunskap (något som endast användaren vet, till exempel ett lösenord eller en PIN-kod)
- innehav (något som bara användaren har, till exempel ett kort eller en telefon)
- en unik egenskap (något som användaren är, till exempel fingeravtryck)

I Sverige innebär kravet på stark kundautentisering att det i regel krävs en PIN-kod till betalkort eller ett Bank-ID för att en betalningstransaktion ska kunna genomföras i butik eller vid e-handel. Till exempel får många idag en kod skickad till sin mobiltelefon för att verifiera köp vid e-handel. Det finns dock ett antal undantag från kravet på stark kundautentisering och det är bland annat vid transaktioner med låga värden och vid kontaktlösa betalningar i butik.

Swish-bedrägerier förekommer

Vartefter Swish blivit alltmer etablerad som betaltjänst har det också blivit allt vanligare att Swish används i till exempel annonsbedrägerier och telefonbedrägerier. Polisen rapporterar också att Swish har använts vid penningtvätt där pengar skickas till målvakter i flera led innan de slutligen tas ut kontant eller används för att köpa dyra kapitalvaror.

Ökad sårbarhet när många använder samma nätverk

När många överger kontanterna för kort och mobila betalningar kan sårbarheten öka vid avbrott i systemen, speciellt om dessa går via samma underliggande nätverk. Vid avbrott i till exempel något av de stora kortnätverken kan det hända att många svenskar inte kan betala. Detta blir än mer allvarligt om folk inte har kontanter i plånboken.

2.2 Är betalningarna i Sverige effektiva?

Betalningar i Sverige är effektiva, det vill säga snabba och billiga. Digitala betalningar med kort och Swish är billigare än betalningar med kontanter. Eftersom en större del av betalningarna blivit digitala i Sverige har samhällets kostnader för betalningar börjat sjunka.

Alla betalningar förutsätter att det finns en bakomliggande infrastruktur

För att kontanter ska kunna användas i samhället krävs en bakomliggande infrastruktur i form av exempelvis uttagsautomater, serviceboxar för dagskassor, transportbilar och säkra lokaler för förvaring av kontanter. När man använder blankettgiro behövs en fungerande posthantering och en inläsningscentral som översätter blanketterna till digital information. Digitala betalningar kräver IT-plattformar där betalningsinformationen kan processas. Vid en kortbetalning ska kundens bank utväxla information med butikens bank och vid betalning genom e-faktura behöver fakturainformationen överföras till kundens bank och redovisas för kunden. All sådan infrastruktur för med sig kostnader av olika slag.

Betala med mobil eller kort billigare än att använda kontanter

Vissa kostnader är fasta och beror inte på hur många betalningar som genomförs, exempelvis hyra för lokaler och inköp av hårdvara. Andra kostnader är rörliga och beror på antalet betalningar, som bensinen till de bilar som transporterar kontanter och kostnaden för att skicka elektroniska meddelanden. De fasta kostnaderna gör att det finns stordriftsfördelar att vinna i infrastrukturen då den genomsnittliga kostnaden för att genomföra en betalning sjunker när antalet betalningar ökar. Stordriftsfördelarna är dock större för digitala betalningar än för kontanter eftersom kontanterna måste hanteras fysiskt och har högre rörliga kostnader än digitala betalningar. När antalet digitala betalningar växer och antalet kontanta betalningar krymper blir kontanterna relativt sett dyrare att hantera medan de digitala betalningarna blir billigare.

Vissa konkurrensproblem på betalningsmarknaden

[Svenska banker har länge samarbetat för att uppnå effektivitetsvinster](#). Redan 1925 bildades det statliga Postgirot för att det behövdes en effektivare betalningsförmedling via kontantlösa betalningar genom girering. På 1950-talet skapade sedan bankerna sin egen variant i form av Bankgirot, där standardiserade pappersblanketter underlättade hanteringen av betalningar mellan banker. I modernare tid har de svenska bankerna även samarbetat vad gäller till exempel uttag från bankomater och köp med bankkort. Bankerna har även etablerat ett gemensamt system för Bank-ID och Swish som de största svenska bankerna är anslutna till. I många andra länder fungerar dessa aktiviteter inte alls lika smidigt. Där kan det till exempel vara svårt eller dyrt att ta ut pengar ur en annan banks uttagsautomat.

Samarbetet mellan bankerna har lett till att nätverkseffekter kan utnyttjas men baksidan är att koncentrationen kan göra systemet sårbart och leda till bristande konkurrens. När det gäller omedelbara betalningar finns idag bara Swish. När det gäller e-legitimation – en viktig förutsättning för elektroniska betalningar – dominerar Bank-ID idag fullständigt. En statlig e-legitimation skulle kunna vara ett sätt att garantera att det finns åtminstone ytterligare ett alternativ. En utredning om en [statlig e-legitimation](#) har nyligen slutförts och den rekommenderar att en sådan införs.

Coronapandemin sätter press på kontantdistributionen

Utvecklingen på betalningsmarknaden har påskyndats av att coronapandemin markant minskade omsättningen i delar av handeln, besöks-, nöjes- och restaurangnäringen. Ett tydligt tecken på detta är att såväl antalet automatuttag som uttaget värde sjönk i början på pandemin och sedan stabiliserade sig på en lägre nivå. Minskningen i kontantanvändningen har alltså minskat mängden kontanter som behöver transporteras och antalet dagskassar som behöver sättas in. Utagsautomaterna behöver heller inte fyllas lika ofta.

Om det visar sig att minskningen i kontantanvändningen är permanent kan det skapa bekymmer eftersom det troligtvis blir mindre lönsamt för värdetransportbolagen att distribuera kontanter i samma utsträckning som tidigare. Men de större bankerna kommer samtidigt att få lagkrav på sig att erbjuda en viss nivå på tjänsterna för kontantuttag och insättning av dagskassar (se *Svenska sedlar och mynt – Riksbankens nya ansvar för kontanthanteringen*). Detta kan i sin tur bidra till att stabilisera efterfrågan på värdebolagens kontanttjänster.

Viktigt att upprätthålla icke-digitala betalningssätt

Kontanttjänsterna automatiseras i allt högre grad. Manuella kontanttjänster, där man över disk kan ta ut och sätta in kontanter, blir alltmer sällsynta på bankerna. Automatiserade kontanttjänster fungerar bra för flertalet konsumenter men för de som behöver, eller vill använda, manuella tjänster är utvecklingen problematisk. Bankkontor erbjuder en skyddad miljö och en del konsumenter uppskattar att slippa känna sig exponerade för risker vid automater i offentliga miljöer. Speciellt svårt är det för konsumenterna att använda sig av mynt (se *Kontantfritt – inte problemfritt*).

Blankettgiro, där man skickar sin betalningsinstruktion via post, är en annan tjänst där antalet betalningar minskar. Samtidigt är denna tjänst viktig för de som inte har tillgång till digital teknik eller som av andra anledningar har svårt att använda den. Trots att digitaliseringen av samhället har gått långt och fortsätter i snabb takt är det viktigt att upprätthålla utbudet av manuella tjänster och brevbaserade tjänster för att betalningsmarknaden ska fungera väl.

2.3 Fintech medför nya lösningar på betalningsmarknaden

Fintech är en viktig sektor som kan bidra till nya sätt att betala och till större effektivitet på betalningsmarknaden.

Fintech-lösningar kan göra betalningar mer effektiva

Det senaste årtiondet har en mängd teknikbolag – så kallade [Fintech](#)-bolag – etablerat sig på betalningsmarknaden i Sverige. Flera av dessa har introducerat nya bekväma sätt att betala och på så sätt medverkat till att göra svenska betalningar enklare och säkrare. Fintech-sektorn i Sverige ligger väl till i internationell jämförelse. Viktiga anledningar till detta är att den digitala infrastrukturen är välutvecklad och att IT-kunskan hos befolkningen är stort.

För att Fintech-sektorn ska fortsätta bidra till utvecklingen på betalningsmarknaden krävs ett tydligare och mer heltäckande regelverk, som både främjar finansiell stabilitet och bidrar till att kunderna kan lita på de tjänster som de nya aktörerna erbjuder. Detta är en uppgift för politiker och myndigheter både i Sverige och på EU-nivå.

Myndigheterna arbetar för att främja innovation

Den svenska regeringen ser Fintech som en viktig framtida sektor och har gett flera myndigheter i uppdrag att främja den. Finansinspektionen driver därför på uppdrag av regeringen [Fl:s innovationscenter](#) som har till uppgift att ge råd till potentiella nya Fintech-aktörer. Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser har också fått i uppdrag att analysera sektorn och ge förslag på åtgärder som kan stärka dess innovationskraft. På Europainivå pågår också EU:s Fintech Action Plan som syftar till att öka konkurrensen och innovationen i det finansiella systemet.

Centralbanker kan också vara viktiga katalysatorer för nya Fintech-aktörer, särskilt inom betalningsområdet. Centralbanker kan exempelvis erbjuda avvecklingssystem som gör det enklare för fler potentiella deltagare att få tillgång till centralbankens system.

Bank for International Settlements (BIS) planerar att etablera ett [nordiskt innovations-center](#) i Stockholm i samarbete med centralbankerna i Danmark, Island, Norge och Sverige. Enligt BIS kommer detta center att bidra till fördjupad kunskap på flera områden inom finansiella innovationer som är relevanta för centralbanker.

2.4 Utlandsbetalningar behöver förbättras

Betalningarna mellan Sverige och euroområdet fungerar lika bra som betalningarna inom Sverige. Betalningarna till länder med andra valutor än euro är dock ofta långsamma och dyra.

Kortbetalningar fungerar smidigt

Det fungerar överlag smidigt att göra kortbetalningar i annan valuta än svenska kronor, så kallade valutaöverskridande betalningar, både vid online-köp och vid vistelse utomlands. Men till skillnad från betalningar i svenska kronor måste man betala banken ett växelkurspåslag. Dessutom kan kortbetalningar inte användas för betalningar mellan privatpersoner och inte heller för vissa räkningar och betalningar som statliga avgifter, skatter, hyra, skolpengar och liknande.

Kontobetalningar fungerar sämre mot många valutor

Konto-till-konto-betalningar mellan länder är vanliga vid köp av större föremål som bilar, båtar och fastigheter. De är även vanliga vid betalningar av skatter och avgifter, vid gåvor och liknande där betalaren initierar betalningen som ska in på mottagarens bankkonto i utlandet. Vad det kostar och hur lång tid en sådan betalning tar varierar mycket beroende på vilket land man vill skicka pengar till. Att skicka pengar till bankkonton i eurozonen, Danmark, Norge och andra EES-länder med egna valutor går betydligt fortare och är billigare än betalningar till övriga länder.

Konto-till-konto-betalningar från svenska kronor till euro går lika snabbt och har samma avgifter som en betalning inom Sverige. Den enda skillnaden är att det tillkommer ett växelkurspåslag. Att denna typ av betalning fungerar så väl beror på att de stora svenska bankerna är verksamma inom eurozonen och därför själva kan initiera betalningar i euroländernas betalningssystem utan dyra mellanhänder. Men det beror även på att det finns gemensamma regler inom EU som reglerar priser och hur lång tid en betalning får ta (EU 2015/2366 och EU 924/2009).

Det är kostsamt om mottagaren ska ha kontanter

Valutaöverskridande betalningar, via institut som till exempel Western Union kan vara smidiga och är ibland den enda lösningen om mottagaren inte har ett bankkonto. Denna typ av betalningar används ofta när gästarbetare och andra skickar pengar till släktingar utomlands. En betalning via denna lösning börjar med att betalaren sätter in pengar, till exempel med kontanter, kort eller banköverföring hos ett institut. Betalaren får en fordran på medel som institutet håller för betalarens räkning, så kallade klientmedel. Institutet överför därefter denna fordran (eller delar av den) från betalaren till mottagaren. I och med att överflyttningen sker inom samma institut kan betalningen gå sekundschnabbt även om den är valutaöverskridande. Beroende på vilka tjänster institutet erbjuder kan mottagaren behålla medlen på ett eget (betal)konto hos institutet, begära en överföring till ett bankkonto eller få medlen utbetalade i form av kontanter. Att få betalningen i kontanter kan dock vara mycket kostsamt.

FAKTA – NÅGRA RÄKNEEXEMPEL PÅ INTERNATIONELLA BETALNINGAR

Konto-till-konto-betalningar mellan svenska kronor, norska kronor, danska kronor och andra nationella valutor inom EES går lika snabbt som betalningar inom Sverige.

Avgifterna är dock höga och det tillkommer växelkurspåslag. Till exempel är en normal kostnad för en betalning till Norge och Danmark för en konsument 50 kronor. Anledningen till att betalningarna går lika snabbt som inom Sverige är de EU-regleringar som finns på plats (EU 924/2009). Avgifterna är dock inte reglerade.

Konto-till-konto betalningar till valutor utanför EES är dyra och långsamma. Denna typ av betalningar är inte reglerade på samma sätt som betalningar inom EES. Dessutom behöver betalningarna ibland gå via många banker och nationella betalningssystem och betalningarna blir därför ofta tröga, översiktliga och kostsamma. En betalning kan ta upp till fem bankdagar och ibland ännu längre tid. För en konsument kan en konto-till-konto-betalning kosta ungefär 150-250 kronor. Det tillkommer även ett valutakurspåslag. En betalning på 1000 kronor från en svensk storbank till ett konto i en amerikansk bank skulle till exempel kosta totalt 330 kronor. Beräkningen avser en betalning från en svensk storbank i februari 2020 då bankens avgift var 150 kronor, växelkurspåslaget var 84 kronor och den amerikanska banken tog en avgift 100 kronor.

Avgifterna för valutaöverskridande betalningar som inte är kontoöverföringar och där mottagaren ska ha pengarna utbetalade i kontanter är ofta höga. Då de fasta avgifterna är höga blir kostnaden särskilt hög för mindre belopp. Till exempel kostar det 500 kronor att skicka 1000 kronor från Sverige till Uganda via Western Union. Betalningen kan dock gå mycket snabbt. Till exempel kan mottagaren få en kod på SMS när betalaren har initierat betalningen. Därmed kan mottagaren relativt omedelbart hämta ut pengarna hos ett institut eller ombud som har öppet. Om mottagaren ska ha in pengarna på ett konto eller behåller dem hos institutet är avgifterna lägre. I vissa fall är de mycket låga och det finns nu flera företag som erbjuder smidiga och billiga tjänster via till exempel appar för mobiltelefoner.

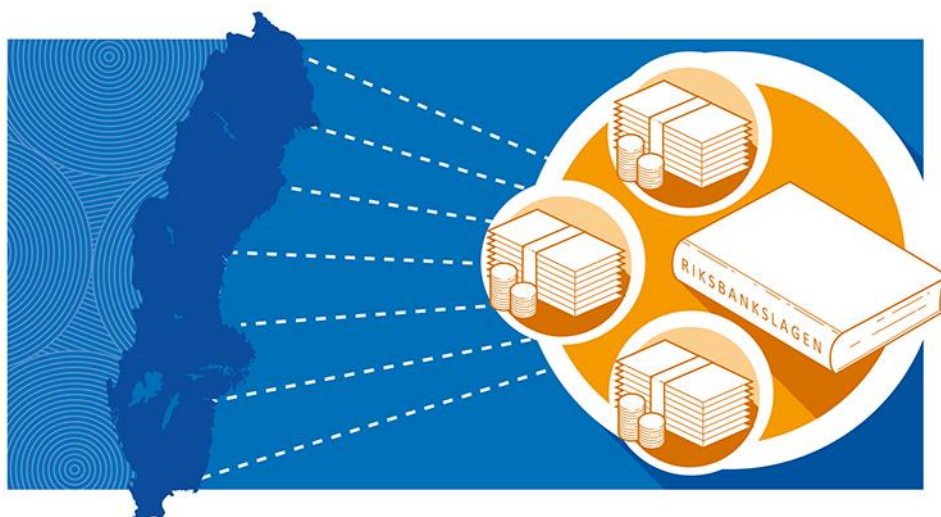
3 Riksbanken anpassar sig till en förändrad värld

Förslaget till ny riksbankslag ökar Riksbankens ansvar för distributionen av kontanter och beredskapen på betalningsmarknaden. Under året undertecknade Riksbanken ett avtal med ECB som gör det möjligt för Sverige att utnyttja ECB:s system för betalningar i realtid, TIPS. Riksbanken deltar även i det internationella arbetet med att utveckla digitala centralbankspengar (CBDC).

3.1 Svenska sedlar och mynt – Riksbankens nya ansvar för kontanthanteringen

Enligt förslaget till ny riksbankslag ska Riksbanken få ett större och tydligare ansvar för kontanthanteringen i samhället. Eftersom det blir allt mindre lönsamt att transportera kontanter kan Riksbanken behöva bygga upp fler sedeldepåer ute i landet.

Riksbanken får förmodligen ett större ansvar för kontanterna

I slutet på förra året kom det ett [förslag](#) till en ny riksbankslag. Enligt förslaget ska Riksbanken få ett övergripande ansvar för att det finns tillgång till kontanter i hela landet. Det innebär bland annat att Riksbanken får ansvaret att se till att det finns depåer över hela landet, det vill säga ställen där sedlar av alla valörer ska kunna hämtas ut och lämnas in.

Tabell 1. Riksbankskommitténs förslag om fördelningen av ansvaret i kontantkedjan

Klicka här för att ange enhet/underrubrik.

Del av kontantkedjan	Ansvar
Kontantutgivning (Utgivning, inlösen och makulering)	Riksbanken
Kontanthantering grossistled (Depåverksamhet)	Riksbanken
Kontanthantering detaljled (Kontanttransporter, uppräkningsverksamhet, försäljning till slutkund m.m.)	Banker Nödvisst villkor för att uppnå lagkrav om rimlig tillgång Riksbanken Bevakning, analys, beredskap
Tillgång till kontanttjänster (Kontantuttag, dagskassahantering)	Banker Lagkraven om rimlig tillgång Staten Bevakning och stödinsatser

Källa: SOU 2019:46, figur 34.1.

Riksbankskommittén föreslår att det ska finnas depåer på minst fem ställen i landet, varav minst en plats ska finnas i Norrbottens eller Västerbottens län och minst en i Jämtlands eller Västernorrlands län. Riksbanken behöver dock inte driva depåerna i egen regi. Enligt förslaget ska avgifter, öppettider och andra villkor för in- och utlämning inte vara sämre än idag.

Kontanthanteringens omfattar inte bara depåverksamhet utan också kontanttransporter, uppräknig av sedlar, försäljning av sedlar med mera som gör det möjligt för banker med flera att erbjuda kontanttjänster till sina kunder. Riksbankskommittén föreslår att Riksbanken ska följa och analysera kontanthanteringens och redogöra för den i riksdagens finansutskott samt vid behov ha en koordinerande roll. Riksbankens koordinerande ansvar innebär ett övergripande systemansvar för hela kontanthanteringens i Sverige, inklusive när det uppstår problem i kontanthanteringens. Ett problem skulle exempelvis kunna vara att något av de centrala företagen Bankomat AB eller Loomis avvecklar sin verksamhet i hela eller delar av landet. Om problemen avser tillgången till grundläggande betaltjänster på en viss plats så ligger ansvaret i stället på Post- och telestyrelsen samt länsstyrelserna.

Vid höjd beredskap, det vill säga vid krig eller krigsfara, ska var och en, enligt Riksbankskommitténs förslag, ha rätt att betala med kontanter och särskilda beredskapspengar som ges ut av Riksbanken, om inte något annat följer av någon annan författning. Denna rätt är ovillkorlig och kan inte inskränkas. Utredningen säger att efterfrågan på kontanter kan antas öka kraftigt vid krig, vilket ställer särskilda krav på tillverkningskapacitet och lagring. Lagring kan därför behöva ske i större skala och mer decentraliserat än i normala tider.

Riksbanken har i sitt [remissvar](#) framfört att det är rimligt att Riksbankens ansvar för kontanthanteringens tydliggörs. Det måste dock finnas flexibilitet i hur Riksbanken ska uppfylla sitt uppdrag annars finns det risk för att kontanthanteringens inte organiseras på ett effektivt sätt. Det är därför olämpligt att lagstifta om hur många depåer som ska finnas och var dessa ska vara placerade.

FAKTA – KONTANTERNAS STÄLLNING SOM LAGLIGT BETALNINGSMEDEL

Enligt riksbankslagen är sedlar och mynt lagliga betalningsmedel som man alltså ska kunna använda för att betala. Men det finns undantag från skyldigheten att ta emot kontanter. För det första kan man i vissa fall avtala bort skyldigheten att ta emot kontanter. Detta gäller både i privat verksamhet och i sådan offentlig verksamhet som är att likna vid privat verksamhet, exempelvis kommunala parkeringsplatser. För det andra kan man göra undantag i lag, vilket exempelvis har gjorts i skattelagstiftningen. Skyldigheten att ta emot kontanter är därför relativt begränsad och gäller inom få områden, till exempel inom den offentligt finansierade vården. Allteftersom människor väljer bort att använda kontanter blir det svårare och svårare att betala med kontanter. Kontanterna har dock en viktig funktion när det gäller samhällets beredskap.

Riksbanken vill därför att kontanternas ställning som lagligt betalningsmedel ska stärkas. Med det menas att det borde finnas en större skyldighet att ta emot kontanter i samhället. Något sådant förslag har Riksbankskommittén dock inte kommit med. Tvärtom föreslår den att skyldigheten för viss offentlig verksamhet, som offentlig sjukvård, att ta emot kontanter ska tas bort. Om kommitténs förslag förverkligas innebär det alltså att skyddet för kontanter försämras i förhållande till hur det är idag. Detta är olyckligt eftersom det finns grupper i samhället som lever i både finansiellt och digitalt utanförskap. De behöver både kunna ta ut kontanter och betala med dem. Det är därför rimligt att exempelvis myndigheter, kommuner och offentligt ägda företag som tillhandahåller viktig samhällsservice, liksom privata företag som säljer livsnödvändiga varor och tjänster, ska vara skyldiga att acceptera kontanter.

Dialog om den framtida kontanthanteringen

Riksbanken har inlett en dialog med berörda parter i kontantkedjan för att diskutera hur den framtida kontantdistributionen ska se ut och vilken rollfördelning mellan Riksbanken och andra aktörer som skulle vara lämplig. Dessa samtal har nyligen inletts och ambitionen är att ha en lösning på plats väl innan den nya riksbankslagen förväntas träda i kraft den 1 januari 2023. Denna lösning ska också bidra till att skapa en större stabilitet i kontantdistributionen så att oförutsedda externa händelser, som coronapandemin, i mindre utsträckning ska påverka de olika delarna av kontantkedjan.

Riksbankskommittén förväntar sig att Riksbankens utökade ansvar för depåverksamheten ska leda till generösare villkor och lägre avgifter vilket kan bidra till att avgifterna för dagskassetjänster och växelkassor blir lägre för butiker och andra företag som tar emot kontanta betalningar. Riksbanken saknar dock möjligheter att se till att så verkligen blir fallet och Riksbanken föreslås inte heller få några verktyg för att påverka prissättningen. Men Riksbanken kommer att bevaka frågan inom ramen för det bevaknings- och analysuppdrag som Riksbanken förväntas få i den nya riksbankslagen.

Även om bankerna och Riksbanken får ett utvidgat ansvar för uttagstjänster och insättning av dagskassor samt depåverksamhet är det troligt att allt fler butiker, hotell och restauranger kommer att sluta ta emot kontanter framöver. Riksbanken ser därför en risk att kontanternas ställning i praktiken kan komma att försvagas ytterligare

om det blir svårare och svårare att använda dem för att betala. Riksbanken har därför föreslagit att vissa verksamheter, exempelvis apotek, ska bli tvungna att ta emot kontanter. Riksbanken anser också att bankerna bör få ett minimikrav på att tillhandahålla manuella kontanttjänster till allmänheten.

Även bankerna får ett utökat ansvar

Även vissa av de större bankerna kommer att få ett utökat ansvar när det gäller kontanter. De ansvarar idag för att kontantuttag och insättning av dagskassor fungerar. I november 2019 antog riksdagen en ändring i lagen om betaltjänster som ett resultat av förslag som lagts i utredningen Tryggad tillgång till kontanter (SOU 2018:42), det så kallade snabbspåret till Riksbanksutredningen. Ändringen gäller från och med den 1 januari 2021 och innebär att högst 0,3 procent av befolkningen ska ha mer än 25 km till en plats där det går att ta ut kontanter, och att högst 1,22 procent ska ha längre än 25 km till en plats för insättning av dagskassor. Det är dock upp till de berörda bankerna att själva avgöra hur dessa tjänster ska tillhandahållas. Det finns inget krav på att exempelvis manuella kontanttjänster över disk ska tillhandahållas i en viss utsträckning. Problemet med att utbudet av manuella kontanttjänster minskar kommer därför troligtvis att kvarstå också framöver (se *Är betalningarna i Sverige effektiva?*).

3.2 Betalningar vid fredstida kriser och höjd beredskap

Det kommer att bli Riksbankens ansvar att se till att allmänheten kan göra nödvändiga betalningar även i fredstida krissituationer och vid höjd beredskap, det vill säga vid krig eller fara för krig. Detta framgår i förslaget till ny riksbankslag.

Riksbanken måste upprätthålla sin samhällsviktiga verksamhet

Riksbankens ansvar för att upprätthålla sin samhällsviktiga verksamhet under fredstida krissituationer och vid höjd beredskap konkretiseras i förslaget till ny riksbankslag. Ansvaret medför att Riksbanken ska säkerställa sin förmåga att i ett skarpt läge kunna sätta in de åtgärder som behövs för att hantera de konsekvenser som uppstår. Detta innebär att Riksbanken behöver planera och förbereda sig för att kunna förebygga sårbarheter samt motstå hot och risker. Bland annat måste Riksbanken förbereda alternativa lösningar i förhållande till de system och rutiner som vanligtvis används.

Riksbanken är en del av Sveriges totalförsvaret och ska därmed anpassa sin verksamhet efter totalförsvarets krav. Om regeringen fattar beslut om höjd beredskap ska Riksbankens verksamhet i första hand inriktas på de uppgifter som har betydelse för totalförsvaret, övrig verksamhet ska upprätthållas i den mån det är möjligt. Riksbanken behöver därför planera för att kunna övergå till krigsorganisation vid höjd beredskap.

Riksbanken ska dessutom se till att personalen får den utbildning och övning som behövs för att den ska kunna utföra sina uppgifter både i fredstida krissituationer och vid höjd beredskap.

Betalningar vid fredstida krissituationer och höjd beredskap

Ett av Riksbankens uppdrag är att [främja ett säkert och effektivt betalningsväsende](#). Enligt förslaget till ny riksbankslag ska Riksbanken ha ett planerings- och kontrollansvar i förhållande till privata aktörer som är särskilt viktiga för att digitala betalningar och kontanthantering ska fungera. Det föreslagna nya ansvaret avser betalningar både vid fredstida krissituationer och vid höjd beredskap.

Ansvaret innebär att Riksbanken får så kallad föreskriftsrätt, det vill säga rätt att genom föreskrifter ställa krav på dessa aktörer. Aktörerna blir skyldiga att upprätthålla de delar av sin verksamhet som är nödvändiga för att digitala betalningar och kontanthantering ska fungera i samhället. Aktörerna ska även delta i Riksbankens planering för fredstida krissituationer och vid höjd beredskap samt i Riksbankens arbete med risk- och sårbarhetsanalyser. Utöver detta ska aktörerna se till att deras personal får tillräcklig utbildning och övning.

Om det uppstår störningar i betalningar som är nödvändiga för allmänheten ska Riksbanken vid behov omgående kunna upprätta en krisledning. Genom denna ska Riksbanken ansvara för samordningen av verksamheten hos aktörerna.

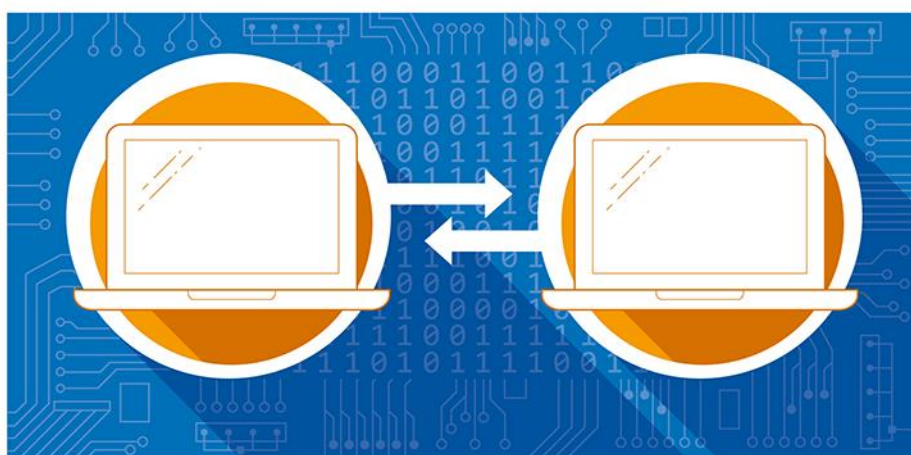
Sektorsansvar för finansiell sektor

I dagsläget finns det ingen utpekad myndighet som har ansvar för att leda den finansiella sektorns planering eller har ansvar för att samordna hanteringen i ett skarpt läge. Utredningen om civilt försvar har dock bland annat till uppgift dela in statliga myndigheter i sektorer och föreslå sektorsansvariga myndigheter. Utredningen ska presentera sina förslag den 1 mars 2021.

Riksbanken anser att Utredningen om civilt försvar behöver ta hänsyn till förslaget till ny riksbankslag i sitt arbete. Det är viktigt för att säkerställa att det finns en fungerande heltäckande struktur för den finansiella sektorns arbete med förberedelser inför fredstida krissituationer, höjd beredskap och hur sektorn ska ledas i ett skarpt läge. Om de två utredningarna lägger separata förslag utan helhetsperspektiv blir ansvarsförhållandena inom den finansiella sektorn otydliga.

3.3 Svenska betalningar integreras med omvärlden

Elektroniska betalningar bygger på kommunikation mellan de parter som är inblandade i betalningen – systemen måste därför kommunicera med samma ”språk”. Internationellt arbete pågår med att utforma meddelandena på ett sätt som förenklar betalningar. Riksbanken och ECB undersöker också möjligheten att använda TIPS-plattformen för omedelbara valutaöverskridande betalningar.

Ny lösning för omedelbara betalningar i kronor

Omedelbara betalningar väntas bli allt vanligare i framtiden och förväntas få fler användningsområden. Kanske kommer till exempel hushåll att vilja kunna betala för en bil eller lösa in ett bostadslån och se att betalningen har gått igenom direkt. Idag avvecklas nästan alla betalningar i svenska kronor mellan finansiella institut i Riksbankens betalningssystem RIX, det vill säga i centralbankspengar. Avveckling i centralbankspengar innebär lägre risker i det finansiella systemet. I dagsläget är det endast omedelbara betalningar som inte avvecklas i Riksbankens betalningssystem RIX. Avvecklingen sker istället på en privat teknisk plattform och avvecklas därför inte i centralbankspengar. På sikt förväntas omedelbara betalningar bli en allt viktigare del av den svenska betalningsmarknaden vilket innebär att en del av de betalningar som idag avvecklas i centralbankspengar kommer att migrera till omedelbar avveckling på en privat teknisk plattform.

För att säkerställa att avveckling mellan finansiella institut fortsatt sker i centralbankspengar så slöt Riksbanken våren 2020 därför ett avtal med ECB om att göra det möjligt att betala i svenska kronor via ECB:s system för omedelbara betalningar, Target Instant Payment Settlement (TIPS). Genom att dela plattform med andra centralbanker kan man uppnå stordriftsfördelar, vilket kan ge lägre kostnader för samhället än om Riksbanken skulle utveckla ett eget system. Riksbankens nya tjänst, [RIX-INST](#), väntas vara klar våren 2022. Riksbanken fortsätter nu arbetet med att implementera den nya

tjänsten i nära samarbete med banker och andra aktörer på betalningsmarknaden. RIX-INST kommer att göra det möjligt för aktörerna på betalningsmarknaden att fortsätta erbjuda Swish, men kommer också att innebära att andra betaltjänster får bättre möjligheter att etablera sig. På så sätt kan RIX-INST bidra till ett bredare utbud av omedelbara betalningstjänster och en ökad konkurrens. Eftersom RIX-INST kommer att utgå från ett harmoniserat regelverk så kommer det att bli enklare att omedelbart utveckla nya typer av betalningar.

Samarbete med ECB för omedelbara valutaöverskridande betalningar

Det ökade internationella intresset för gräns- och valutaöverskridande betalningar har gjort att ECB och Riksbanken planerar undersöka möjligheten att använda ECB:s TIPS-plattform för att genomföra omedelbara betalningar mellan europeiska valutor, som kronan och euron. Idag är utveckling i TIPS begränsad till betalningar där den som betalar och den som tar emot betalningen har konton i samma valuta. Att erbjuda valutaöverskridande utvecklingstjänster i realtid i centralbankspengar i europeisk regi skulle kunna innebära ett viktigt bidrag till moderniseringen av europeiska massbetalningar. Initiativet sker mot bakgrund av ökad europeisk integration och pågående internationellt arbete för att komma tillrätta med bristen på snabba, effektiva och tillgängliga gränsöverskridande betalningar. Undersökningen kommer att innefatta en dialog med deltagarna på marknaden.

Internationellt arbete kring omedelbara betalningar

Omedelbara betalningar väntas bli allt vanligare i framtiden. När information går att skicka sekundsnabbt världen över kan det vara svårt för konsumenter att förstå varför det ska ta upp till flera dagar för en betalning att gå igenom. Under 2020 har det internationella intresset för gräns- och valutaöverskridande betalningar ökat. Sådana betalningar är ofta dyrare, långsammare och svårare att följa än betalningar i inhemsk valuta. [Group of Twenty](#) (G20) har därför genom [Financial Stability Board](#) (FSB) och [Bank for International Settlements](#) (BIS) börjat kartlägga på vilka olika sätt internationella betalningar kan effektiviseras. Gruppen har levererat två [rapporter](#) till G20 under våren och sommaren. En [ny rapport](#) med ett antal förslag på konkreta åtgärder publicerades i oktober 2020.

ISO20022 – ett nytt gemensamt ”språk” för betalningar

För att en betalning ska kunna göras behöver deltagarna i den kunna kommunicera med varandra i ett överenskommet format som är som en sorts gemensamt språk. Man talar därför om att en betalning kommuniceras genom en gemensam standard. Världen över använder centralbanker, banker och finansiella infrastrukturer nätverket [SWIFT](#) och dess format och standard för att utföra betalningar. SWIFT:s gamla standard var dock begränsad i sin utformning. SWIFT har under hösten kommunicerat en uppdaterad strategi och tidsplan för att migrera över till ett nytt format med benämningen [ISO20022](#) som stödjer dagens krav på mer information. ISO20022 klarar av väldigt mycket information men för att det ska gå att skapa denna nya standard måste betalningsmarknaden samarbeta och komma överens om vilken information som ska

vara med så att alla i betalningskedjan just talar samma språk. Omställningen för betalningsmarknaden börjar redan i november 2022 då eurosystemet och ECB migrerar till ISO20022. Globalt förväntas omställningen pågå till 2025 som är SWIFT:s slutdatum för det gamla formatet och den gamla standarden.

För Riksbanken och de institut som är deltagare i Riksbankens RIX-system betyder det att teknik, processer och verksamhet behöver anpassas och utvecklas. ISO20022 bidrar till att fler smidiga betalningar kan göras över nationsgränserna, och en arbetsgrupp har skapats med de övriga nordiska centralbankerna där man gemensamt undersöker hur det nya formatet kan användas och hur den nya standarden kan se ut. Riksbanken har också tillsammans med marknaden inlett arbetet mot att använda sig av ISO20022.

3.4 Digitala pengar – Riksbankens e-kronapilot

Riksbanken utreder om det skulle gå att ge ut kronor till allmänheten i digital form, så kallade e-kronor. På så sätt skulle allmänheten få tillgång till Riksbankens pengar även om kontanterna marginaliseras ytterligare i framtiden. Riksbanken har initierat ett pilotprojekt för att ta fram ett förslag till teknisk lösning för kronor i digital form. Men det har ännu inte tagits några beslut om att ge ut e-kronor.

E-krona – ett digitalt komplement till kontanter

Den tekniska utvecklingen och digitaliseringen av betalningar ställer frågan om statens framtida roll på betalningsmarknaden på sin spets. Om inget görs leder utvecklingen med stor sannolikhet till att allmänheten inte längre kommer att ha tillgång till statligt utgivna pengar, Riksbankspengar. Utvecklingen har också medfört att de grupper i samhället som av olika skäl inte kan använda digitala tjänster har fått svårare att göra sina betalningar.

Riksbanken behöver därför överväga om kontanterna behöver moderniseras för att passa i den digitala ekonomin. Som ett led i detta startade Riksbanken under våren 2017 ett [projekt](#) som undersöker möjligheten för Riksbanken att ge ut en digital centralbankspeng, en så kallad [e-krona](#). Idag finns inget formellt beslut om att ge ut en e-krona, hur en e-krona skulle se ut eller vilken teknik som i så fall skulle användas. Huvudsyftet med projektet är att Riksbanken ska öka sin kunskap om vad som krävs för att förverkliga idén om en centralbanksutgiven digital krona.

En e-krona skulle ge allmänheten tillgång till ett digitalt komplement till kontanter där staten står som garant för pengarnas värde. I dag är det bara bankerna och övriga deltagare i Riksbankens betalningssystem RIX som har tillgång till Riksbankens digitala pengar. Övriga digitala pengar i samhället ges ut av affärsbankerna.

En e-krona skulle definitionsmässigt vara en digital betalningsform och kunna designas med målet att den ska inkludera alla grupper i samhället. Lättillgängliga, enkla och användarvänliga versioner skulle kunna tas fram för de som idag har svårt med den digitala tekniken. En e-krona skulle dessutom kunna vara ett eget separat system och därigenom stärka betalningssystemets motståndskraft. Vid allvarliga störningar i bankernas eller kortföretagens system skulle en e-krona vara en alternativ betalningsform. På så sätt skulle en e-krona fylla samma uppgift som kontanterna hittills gjort – att erbjuda ett statligt betalningsalternativ som är tillgängligt för alla och som kompletterar utbudet av betalningstjänster från den privata sektorn.

Inom e-kronaprojektet har Riksbanken haft en dialog med flera nationella och internationella aktörer för att få deras syn på en e-krona, sett över förslag på lämplig teknik och tittat på vilka legala frågeställningar som måste tas om hand för att Riksbankens mandat att ge ut en framtida e-krona ska vara tydligt.

En fortsatt dialog med allmänheten, aktörer på betalningsmarknaden och andra myndigheter kommer att vara viktig. Inga formella beslut är fattade om att ge ut eller inte ge ut en e-krona, men genom att fortsätta utreda möjligheterna förbereder Riksbanken en möjlig väg att möta en ny digital betalningsmarknad. Såvitt framgår av det så kallade e-penningdirektivet torde Riksbanken också under vissa förutsättningar kunna ge ut e-pengar utan riksdagens godkännande. Men med tanke på att kontanterna fortsätter att marginaliseras är det även viktigt att en utredning görs på nationell nivå. Riksbanken lämnade därför i maj 2019 in en framställning till riksdagen om behovet av en utredning om statens roll på betalningsmarknaden. Riksdagen höll med Riksbanken och riktade därför under sommaren 2019 en uppmaning till regeringen att tillsätta en utredning om detta. Regeringen har informerat riksdagen om att den har för avsikt att besluta om kommittédirektiv under år 2020.

Riksbanken testar teknisk lösning för e-kronan

Riksbanken driver tillsammans med konsultföretaget Accenture ett pilotprojekt för att ta fram en teknisk lösning för en e-krona som kan fungera som ett komplement till kontanter. Projektets mål är att visa hur en e-krona skulle kunna användas av allmänheten. En digital krona ska vara enkel, användarvänlig och samtidigt uppfylla mycket höga krav på säkerhet och prestanda. I testmiljön ska simulerade användare kunna hålla e-kronor i en digital plånbok samt genomföra betalningar, insättningar och uttag via en mobilapp. Användaren ska också kunna göra betalningar genom kort och så kallade wearables, som smarta klockor. Pilotprojektet löper till och med februari 2021, med möjlighet till förlängning och vidareutveckling av den tekniska lösningen.

Pilotprojektets tekniska lösning baseras på Distributed Ledger Technology (DLT), blockkedjeteknik. Den baseras på en distributionsmodell som påminner om modellen med dagens kontanter. Det är endast Riksbanken som kan skapa e-kronorna som sedan distribueras till allmänheten via deltagare i e-kronanätverket, exempelvis banker och betaltjänstleverantörer. Lösningen kommer att utvärderas i en testmiljö där Riksbankens interna system, deltagare i nätverket samt slutanvändare, som konsumenter och handlare, simuleras.

3.5 Internationellt samarbete kring digitala centralbankspengar

I spåren av coronapandemin har kontantbetalningarna minskat i många länder. Det har medfört att centralbankernas samarbete kring digitala centralbankspengar har hamnat högt på policyagendan.

Flera länder har påbörjat arbete kring digitala centralbankspengar

I början av 2020 bildades en internationell arbetsgrupp på uppdrag av centralbankscheferna från en grupp länder för att dela lärdomar, skapa en gemensam syn på och diskutera vägen framåt för digitala centralbankspengar tillgängliga för allmänheten (CBDC) – det vi i Sverige kallar för e-kronor.

I samarbetet kring CBDC deltar förutom Riksbanken även den europeiska centralbanken (ECB) och centralbankerna i Japan, Kanada, Schweiz, Storbritannien och USA. Gruppen samarbetar även med [BIS Innovation Hub](#).

Centralbankerna anser att digitala centralbankspengar som är tillgängliga för alla i samhället kan vara ett viktigt led i centralbankernas arbete med att främja säkra och effektiva betalningar och bidra till ett välfungerande finansiellt system i en alltmer digitaliserad värld. Centralbankerna är överens om tre grundläggande principer som ska vägleda utvecklingsarbetet:

- en digital centralbanksvaluta ska inte försvaga centralbankernas möjligheter att bedriva penningpolitik och främja finansiell stabilitet
- den ska komplettera kontanter och centralbanksreserver
- och den ska ha egenskaper som främjar innovation och effektivitet

Bland viktiga egenskaper som en CBDC bör ha nämner gruppen bland annat att den måste vara robust och fungera även under naturkatastrofer och störningar i elförsörjningen och annan infrastruktur. Den måste vara billig och enkel att använda så att alla kan betala med den. Gruppen vill även att den privata sektorn ska få en lämplig roll som främjar konkurrens och innovation.

Beslut om tidpunkt för utgivning är dock upp till varje land. Likaså är design och teknik en nationell angelägenhet och behöver förankras i de specifika förhållandena i varje land. Gruppen anser också att även om CBDC bör utvecklas med ett nationellt fokus bör man i utvecklingen ta hänsyn till att CBDC också kan innebära att gränsöverskridande betalningar blir smidigare. Centralbankerna i gruppen kommer, tillsammans med BIS Innovation Hub, att fortsätta samarbetet framöver med att fokusera på de tekniska frågorna kring digitala centralbankspengar.

Coronapandemin påskyndar arbetet

Centralbankerna i gruppen är överens om att det brådskar att komma vidare i arbetet nu och det i ännu högre grad än tidigare till följd krisen orsakad av coronapandemin. Denna har medfört att kontanter i viss mån överges till förmån för digitala betalningsalternativ även i länder där kontanter tidigare hade en starkare ställning än i Sverige. Som en följd av detta har också centralbankerna i dessa länder accelererat sitt arbete för att modernisera betalningsväsendet. Under hösten höll ECB:s ordförande Christine Lagarde ett [tal](#) där hon, liksom Riksbanken, varnade för potentiella risker med digitaliseringen och framhöll att centralbankerna aktivt måste ta ställning i denna utveckling.

SVERIGES RIKSBANK

Tel 08 - 787 00 00

registratorn@riksbank.se

www.riksbank.se

PRODUKTION SVERIGES RIKSBANK